

**ВІННИЦЬКИЙ ДЕРЖАВНИЙ ПЕДАГОГІЧНИЙ УНІВЕРСИТЕТ
ІМЕНІ МИХАЙЛА КОЦЮБІНСЬКОГО**

Факультет дошкільної і початкової освіти
імені Валентини Волошиної

Кафедра початкової освіти

ДИПЛОМНА РОБОТА

**на тему: «ФОРМУВАННЯ СОЦІАЛЬНОЇ АКТИВНОСТІ ДІТЕЙ
МОЛОДШОГО ШКІЛЬНОГО ВІКУ У ПОЗАУРОЧНІЙ РОБОТІ»**

Студентки 2 курсу МАП групи
Освітньої програми: Початкова освіта
Спеціальності: 013 Початкова освіта
Галузі знань 01 Освіта / Педагогіка
Ступеня вищої освіти: магістр
Музика Дар'я Вадимівна
Науковий керівник: Олійник Н. А., кандидат
педагогічних наук, доцент

Розширена шкала _____

Кількість балів: _____ Оцінка: ECTS _____

Голова комісії _____
(підпис)
(ініціали, прізвище)

Члени комісії _____
(підпис) (ініціали, прізвище)
_____ (підпис) (ініціали, прізвище)
_____ (підпис) (ініціали, прізвище)

м. Вінниця – 2022 рік

ПЛАН

ВСТУП	3
РОЗДІЛ 1. СОЦІАЛЬНА АКТИВНІСТЬ ОСОБИСТОСТІ ЯК НАУКОВА ПРОБЛЕМА	9
1.1. Дефінітивний аналіз основних понять дослідження	9
1.2. Історико-педагогічний аналіз проблеми формування соціальної активності особистості.....	20
1.3. Роль позаурочної діяльності у формуванні соціальної активності молодших школярів.....	36
1.4. Досвід учителів початкової школи з формування соціальної активності молодших школярів у позаурочній діяльності	44
РОЗДІЛ 2. МЕТОДИЧНІ АСПЕКТИ ФОРМУВАННЯ СОЦІАЛЬНОЇ АКТИВНОСТІ ДІТЕЙ МОЛОДШОГО ШКІЛЬНОГО ВІКУ У ПОЗАУРОЧНІЙ РОБОТІ	51
2.1 Сформованість соціальної активності молодших школярів у позаурочній виховній діяльності (за результатами експерименту)	51
2.2 Педагогічні умови формування соціальної активності молодших школярів у позаурочній виховній діяльності	66
2.3 Основні форми роботи з формування соціальної активності молодших школярів у позаурочній виховній діяльності.....	72
ВИСНОВКИ	8
6	
СПИСОК ВИКОРИСТАНИХ ДЖЕРЕЛ	89
ДОДАТКИ	98

ВСТУП

Актуальність теми. У сучасному суспільстві з його складною структурою та різноманітністю людських відносин гостро постає питання про формуванні та розвитку соціально активної особистості. Одним з пріоритетних завдань сучасної освіти є виховання духовно-моральної, відповідальної, ініціативної та активної особистості. Важливим ресурсом у цьому випадку є створення сприятливих умов для творчого розвитку особистості. Провідне, значення у процесі формуванні креативної, активної, ініціативної, творчої особистості слід надати закладам загальної середньої освіти. Насамперед тому, що саме школа є ключовим елементом інтегративного, соціокультурного, загальнонаціонального простору духовно-морального розвитку особистості. Саме у молодшому шкільному віці необхідно сформувані у дітей такі якості, як активність, самостійність, цілеспрямованість, відповідальність та творчість, які допомагатимуть дитині проявити себе в найбільш важливих видах діяльності.

В даний час у зв'язку з реформуванням Нової української школи у практиці початкової школи (Концепцією Нової української школи (2016 р.)), особливого значення набуло питання, пов'язане з формуванням соціальної активності учнів. У Державному стандарті початкової загальної освіти (2018 р.) серед ключових компетентностей учня початкової школи виокремлено соціальну і громадянську компетентність, що в свою чергу передбачає побудову освітнього процесу на принципах соціального партнерства й розподіленого лідерства, створення умов для оволодіння учнями досвідом взаємодії з іншими людьми. Соціальна функція освіти реалізується в розвитку соціальної взаємодії та зміцненні солідарності суспільства по значимих орієнтирах: створення доступного освітнього простору; забезпечення соціальної орієнтованості в реальному та віртуальному світі.

Важливе значення у розвитку соціальної активності молодших школярів має позаурочна діяльність дітей, організована з метою допомогти

школярам найяскравіше розкрити свої здібності, оцінити свої можливості, бути відкритим та готовим до всього нового та цікавого. Позаурочна діяльність має враховувати вікові особливості, інтереси та мотивацію учнів. Для дітей створюються найбільш комфортні умови для творчості, прояву своїх здібностей, захопленнь, розкриття себе як особистості. Досить важливо зацікавити дитину після уроків зайнятися різноманітними видами позаурочної діяльності, які сприятимуть розвитку соціальної активності учнів.

Позаурочна діяльність у сучасних школах включає наступні напрями: традиційні позакласні та загальношкільні заходи, діяльність дитячих громадських організацій, робота гуртків, факультативів, секцій, клубів за інтересами. Через позаурочну діяльність розвивається соціальна активність молодшого школяра за допомогою засвоєння соціальних знань (про: суспільні норми, складову суспільства, правила та моральні норми поведінки), відбувається засвоєння школярем найбільш важливих цінностей сучасного суспільства (Батьківщина, людина, сім'я, світ, культура, знання, праця), молодший школяр отримує досвід самостійної соціальної діяльності.

Соціальна активність молодшого школяра включає такі якості, як патріотизм, товариськість, самостійність, моральність, поєднання яких характеризують людину як соціально активну особистість. Соціальна активність як зазначає укладач Українського педагогічного словника С. Гончаренко, – це «...активна життєва позиція людини, що виражається в її ідейній принциповості, послідовності у відстоюванні своїх поглядів, єдності слова та діла» [18].

До вивчення соціальної активності та різноманітних проявів її якостей зверталися вітчизняні та зарубіжні психологи, філософи, соціологи та педагоги (К. Абульханової-Славської, Б. Басова, Ж. Ж. Руссо, Д. Дьюї, Л. Виготський, А. Дисверг, О. Кононко, К. Платонова, В. Тернопільської, Д. Фельдштейна та багато інших). Питання соціальної активності особистості завжди були у центрі уваги вітчизняної педагогіки та психології.

Великого значення у формуванні суспільної активності підростаючого покоління мають наукові праці І. Канта, А. Макаренка, С. Максименка, А. Маслоу, В. Сухомлинського, К. Ушинського, С. Шацького та інших. Сучасні теоретико-методологічні підходи до розвитку соціальної активності школярів отримали обґрунтування у роботах О. Муляр, В. Оржеховської, О. Тельної та інших. Вивчення специфіки виховання соціальної активності у школярів на різних етапах їхнього вікового розвитку присвячені дослідження С. Абрамова, С. Кирилюк, Л. Нафікова, Л. Любчак, Ю. Поліщук, М. Уйсімбаєва та інші.

На нашу думку, одним із ефективних засобів формування соціальної активності молодших школярів виступає позаурочна діяльність. Соціальна активність молодших школярів проявляється діяльніше та яскравіше за умов сприятливої атмосфери та в колективній діяльності, оскільки у дитячому колективі відбувається засвоєння досвіду розвитку людських стосунків.

Проте, незважаючи на значну кількість наукових розвідок з проблеми формування соціальної активності, практично немає робіт, в яких досліджується єдність, наскрізність та етапність формування соціальної активності молодших школярів у позаурочній діяльності. Актуальність зазначеної проблеми, її недостатня розробленість зумовили вибір теми нашого дослідження – **«Формування соціальної активності молодших школярів у позаурочній діяльності»**.

Об'єкт дослідження – процес формування соціальної активності молодших школярів.

Предмет дослідження – педагогічні умови формування соціальної активності молодших школярів у позаурочній діяльності .

Мета дослідження – на основі теоретичного аналізу досліджуваної проблеми визначити та обґрунтувати педагогічні умови формування соціальної активності молодших школярів у позаурочній діяльності.

Гіпотеза дослідження ґрунтується на припущенні, що ефективність формування соціальної активності молодших школярів у позаурочній

діяльності зростає за умов спрямованості позаурочної діяльності на забезпечення конструктивної взаємодії молодших школярів; педагогічної підтримки молодших школярів щодо соціальної активності в процесі партнерської взаємодії; готовності педагогів до формування соціальної активності молодших школярів.

Відповідно до мети дослідження було окреслено його **завдання**:

1. Проаналізувати ступінь розробленості проблеми у вітчизняній і зарубіжній теорії та практиці.
2. Розкрити особливості позаурочної діяльності та обґрунтувати педагогічні умови.
3. Визначити та охарактеризувати критерії, показники та рівні сформованості соціальної активності молодших школярів.
4. Схарактеризувати форми роботи щодо формування соціальної активності молодших школярів у позаурочній виховній діяльності

З метою розв'язання окреслених завдань застосовано такі **методи дослідження**: *теоретичні* – аналіз наукової літератури, порівняння, класифікації, узагальнення для з'ясування змісту ключових понять дослідження; порівняльно-історичний метод зарубіжного та вітчизняного досвіду формування соціальної активності молодших школярів; аналіз результатів вітчизняних досліджень з метою визначення сутності соціальної активності молодших школярів; теоретичне моделювання, узагальнення та систематизація для концептуалізації основних положень дослідження; вивчення навчально-методичної документації; *емпіричні* – діагностичні (інтерв'ю, анкетування, тестування), обсерваційні (включене та опосередковане спостереження); педагогічний експеримент (констатувальний етап) – для вивчення стану сформованості соціальної активності молодших школярів у позаурочній виховній діяльності.

Експериментальна база дослідження. Дослідно-експериментальна робота здійснювалася на базі школа Комунального закладу « Жмеринський лицей № 5» Жмеринської міської ОТГ Вінницької області. Всього

дослідженням було охоплено 28 учнів 3 класу.

Наукова новизна отриманих результатів дослідження полягає в тому, що: *уперше* теоретично обґрунтовано стан досліджуваної проблеми у педагогічній теорії та практиці; *уточнено* сутність і зміст понять «соціальна активність молодших школярів» (інтегрована якість, що включає життєві знання і соціальний досвід та виявляється в самореалізації, активній життєвій позиції, здатності в конкретних життєвих ситуаціях брати відповідальність за себе та інших, керуючись соціальними нормами та правилами); *виявлено* педагогічні умови формування соціальної активності молодших школярів у позаурочній діяльності; виявлено і доведено ефективні форми роботи щодо формування соціальної активності молодших школярів у позаурочній виховній діяльності.

Практичне значення отриманих результатів дослідження: впроваджені в освітню практику початкової школи ефективних форм позаурочної роботи з метою формування соціальної активності учнів молодшого шкільного віку.

Апробація результатів дослідження здійснювалась на V Всеукраїнської науково-практичної конференції з міжнародною участю «Інклюзивна освіта як індивідуальна траєкторія особистісного зростання дитини з особливими освітніми потребами». (17 листопада 2021р. Вінниця), I Міжнародна науково-практична конференція «Сучасні дослідження у світовій науці» (17-19 квітня 2022 р. Львів); Міжнародна науково-практична конференція «Актуальні проблеми формування творчої особистості педагога в контексті наступності дошкільної та початкової освіти» ((6 липня 2022 р. Вінниця).

Результати дослідження висвітлені у таких публікаціях:

1. Музика Д. В. Особливості формування соціальної активності молодших школярів у позаурочній діяльності. V Всеукраїнської науково-практичної конференції з міжнародною участю «Інклюзивна освіта як індивідуальна траєкторія особистісного зростання дитини з особливими

освітніми потребами». 17-19 листопада 2021 р. Вінниця., 2021. С. 320-323.

2. Музика Д. В., Олійник Н. А. Специфіка формування соціальної активності у молодших школярів. матеріали The 1 st International scientific and practical conference «Modern research in Word Science» (April 17-19, 2022) SPC «Sci-conf.com.ua», Lviv, Ukraine. 2022. P. 703-708.

3. Музика Д. В. Використання засобів ігрової діяльності у вихованні соціальної активності молодших школярів. матеріали VI Міжнародної науково-практичної Інтернет-конференції «Актуальні проблеми формування творчої особистості педагога в контексті наступності дошкільної та початкової освіти» 6 липня 2022 р. Вінниця, 2022. С. 259-263.

Дипломна робота складається зі вступу, двох розділів (7 параграфів), висновків, списку використаних джерел (83 найменування) та 3 додатків на 9 сторінках. Загальний обсяг дипломної роботи – 107 сторінок, із них основного тексту – 98 сторінок

ВИСНОВКИ

Реформування та модернізація освітньо-виховного процесу сприяє його переходу на якісно новий рівень організації оскільки основним своїм завданням ставить перетворення людини з сліпого об'єкту та формального виконавця на повноправного творця суспільства. Одним із рушійних сил такого перетворювального розвитку є повноцінний процес виховання невід'ємним елементом якого є добродійна діяльність. Саме добродійна діяльність спрямовується на морально-етичний, культурний розвиток особистості дитини, пристосовується до її цінностей, потреб, інтересів (а також суспільних), сприяє становленню високих та життєвих пріоритетів, ціннісних особистісних рис, активному включенню в оточуючу соціальну дійсність.

Аналіз наукової (психолого-педагогічної та методичної) літератури з проблеми дослідження та проведення дослідно-експериментальної роботи, спрямованої на формування соціальної активності молодших школярів у 3-му класі в позаурочній виховній діяльності, дозволяє зробити такі висновки:

1. На основі аналізу філософських та психолого-педагогічних джерел з'ясовано стан дослідження проблеми формування соціальної активності молодших школярів у позаурочній діяльності. Проведений аналіз засвідчив, що категорія «соціальна активність» використовується для характеристики соціального значення певного явища для суспільства і людини. Соціальна активність є особливим типом світоглядної орієнтації людини.

Установлено, що за умови модернізації змісту освітнього процесу проблема формування соціальної активності молодших школярів у позаурочній діяльності початкової школи набуває особливої актуальності. У межах поняттєво-категоріального апарату дослідження актуалізовано змістові характеристики основних понять та термінів дослідження: «активність», «соціальна активність». Встановлено, що соціальна активність

виражається у ставленні особистості до навколишнього світу, її мотивах та цінностях, якими вона керується у своїх діях і поведінці.

Соціальну активність молодшого школяра розглядаємо як особистісну якість, яка через творчу та усвідомлену діяльність задовольняє власні та суспільні потреби, забезпечуючи розвиток суспільства й усвідомлення себе як особистості в ньому.

2. Встановлено зв'язок формування соціальної активності молодших школярів з позаурочною діяльністю. З'ясовано, що позаурочна діяльність, яка організовується і проводиться у вільний від уроків час педагогічним колективом сприяє розширенню діапазону соціальної взаємодії і спілкування учнів, підвищенню соціального статусу учнів у середовищі однолітків, формування соціально- комунікативної культури.

На основі теоретичного аналізу різних педагогічних концепцій та практичного професійного досвіду роботи у початковій школі доведено, що організацію позаурочної діяльності в початковій школі доречно впроваджувати за умов: врахування специфічних особливостей різних видів діяльності; поєднання навчальної та ігрової діяльності; об'єднання дітей різного віку; забезпечення емоційного комфорту, створення атмосфери доброзичливості, надання дитині можливості звернутися до дорослого в ситуаціях невизначеності, сприяння відчуттю захищеності, довіри. На основі аналізу науково-методичної літератури та наукових доробків вчителів-практиків визначено педагогічні умови формування соціальної активності молодших школярів у позаурочній діяльності: спрямованість позаурочної виховної діяльності на забезпечення конструктивної взаємодії молодших школярів; педагогічна підтримка молодших школярів щодо вияву соціальної активності на основі партнерської взаємодії; підготовка педагогів до формування соціальної активності молодших школярів.

3. Визначено критерії сформованості соціальної активності молодших школярів з відповідними показниками, а саме: емоційно-ціннісний (ціннісне ставлення до навколишніх та себе; позитивна мотивація до вияву

соціальної активності у поведінці, повсякденній діяльності; розвинута емпатія); когнітивний (знання про лідерство, партнерство та усвідомлення необхідності їх вияву у повсякденній життєдіяльності; соціальні норми, стилі поведінки, прийняті у соціумі; комунікативні властивості особистості); практичний (свідомо регульована активна поведінка, діяльність на основі соціально-значущих норм; відповідальність; розвинуті соціальні, комунікативні уміння і навички). На основі визначених критеріїв та їх показників охарактеризовано три рівні сформованості соціальної активності молодших школярів: високий, середній, початковий.

4. Схарактеризовано та визначено основні форми та методи роботи щодо формування соціальної активності молодших школярів у позаурочній діяльності. Доведено ефективність застосування таких методів формування соціальної активності молодших школярів у позаурочній діяльності: бесіди на різні теми, читання та аналіз художніх творів; складання казок, оповідань, казкотерапія, творчі, ігрові завдання, проектно-пошукова діяльність.

Таким чином, у позаурочній діяльності у початковій школі в учнів формується соціальна активність. Головне завдання вчителя початкових класів у цьому – сформувати свідому, активну особистість здатну самостійно спілкуватися, здатну висловлювати власну думку.

СПИСОК ВИКОРИСТАНИХ ДЖЕРЕЛ

1. Анохін Є. В. Формування творчих здібностей школярів у процесі колективної пізнавальної діяльності. *Педагогіка і методика навчання і виховання. Проблеми розвитку творчої особистості* : зб. наук. праць / відп. ред. В. І. Лозова та інші. Сумський пед. ін-т імені А. С. Макаренка. Суми : Мрія–1, ЛТД, 1997. 272 с.
2. Артемова Л. В. Історія педагогіки України : підручник. Київ : Либідь, 2006. 424 с.
3. Бабкіна М. І. Формування активної громадянської позиції підлітків у позакласній виховній роботі загальноосвітньої школи : дис. ... канд. пед. наук : 13.00.07 / Ін-т пробл. виховання АПН України. Київ, 2009. 231 с.
4. Базильчук Л. В. Організація позакласної роботи в загальноосвітній школі як педагогічна проблема. *Методи і засоби забезпечення інноваційності едукативного процесу в закладах освіти* : матеріали доп. Всеукраїнської наук.-практ. конф., Черкаси, 24–25 квітня 2008 р. Черкаси : ЧНУ ім. Богдана Хмельницького, 2008. С. 4–5.
5. Бех І. Д. Виховання особистості : підручник. Київ : Либідь, 2008. 848 с.
6. Білик Т. С., Казьмірчук Н. С. Особливості організації проектної діяльності молодших школярів на уроках математики. *Наукові записки Вінницького державного педагогічного університету імені Михайла Коцюбинського. Серія: педагогіка і психологія*, 2020. Випуск 61. С. 18-23
7. Бойчук П. М. Педагогічний аналіз концепцій сімейного виховання А. С. Макаренка та В. О. Сухомлинського. *Вісник Запорізького національного університету*. 2008. № 1. С. 16-25.
8. Бражнич О. Г. Педагогічні умови диференційованого навчання учнів загальноосвітньої школи : дис. ... канд. пед. наук : 13.00.07. Кривий Ріг, 2001. 238 с.

9. Булка Н. І. Розвиток креативності молодших школярів із порушеними соціальними зв'язками : дис. ... канд. псих. наук : 19.00.07. Одеса, 2005. 245 с.

10. Василюк А. Формування готовності майбутніх вчителів початкової школи до організації педагогіки партнерства. Психолого-педагогічний супровід фахового зростання особистості в системі неперервної професійної освіти : матеріали II Всеукраїнської науково-практичної інтернет-конференції з міжнародною участю (Бердянськ, 25–26.11.2021) / за ред. І. А. Барбашової, Л. Г. Ярощук. Бердянськ : БДПУ, 2021. С. 118-121.

11. Васянович Г. П. Морально-правова відповідальність педагога (теоретико-методологічний аспект) : монографія. *Вибрані твори* : у 5 т. Львів : Сполом, 2010. Т. 2. 356 с.

12. Васянович Г. П. Педагогічна етика : навчальний посібник. *Вибрані твори* : у 5 т. Львів : Сполом, 2010. Т. 3. 420 с.

13. Великий тлумачний словник сучасної української мови / укл. і гол. ред. В. Т. Бусела. Ірпінь : ВТФ Перун, 2009. 1736 с.

14. Гавриш Н. В. Орієнтація на розвиток суб'єктності студента у процесі підготовки професійно-компетентних фахівців з дошкільної освіти. *Педагогічні науки* : зб. наук. праць Бердянського державного педагогічного університету. Бердянськ, 2007. С. 44-49.

15. Гадалова І. М. Формування основ соціальної активності молодших школярів засобами мистецтва. Київ : Український обрій, 1997. 190 с.

16. Герлянд Т. Соціальний розвиток молодшого школяра. *Педагогічна газета*. 2006. № 6. С. 3.

17. Глухова Г. А. Позакласна робота як засіб підвищення ефективності уроку : посібник для вчителів. Київ : Рад. школа, 1983. 119 с.

18. Головенько В. А., Корнієвський О. А. Український молодіжний рух : історія та сьогодення. Київ : Укр НДУ проблем молоді, 1994. 111 с.

19. Гончаренко С. У. Український педагогічний словник. Київ :

Либідь, 1997. 376 с.

20. Грабовська С. Л., Чолій С. М. Соціальна активність в процесі соціалізації особистості. *Проблеми загальної та педагогічної психології* : зб. наук. пр. Ін-ту психології імені Г. С. Костюка АПН України / за ред. С. Д. Максименка. Київ, 2010. Т. XII. Ч. 1. С. 171-181.

21. Григорович О.П., Пахальчук Н.О. Педагогічні умови формування інноваційної культури майбутнього вчителя початкової школи в умовах реформування змісту освіти . *Modern researches in psychology and pedagogy* : Collective monograph. Riga : Izdevnieciba «Baltija Publishing», 2020. pp. 94-111.

22. Гуцан Т. Г. Педагогічні умови формування готовності майбутніх вчителів економіки до профільного навчання старшокласників : веб- сайт. URL:<http://intkonf.org> (дата звернення: 17.07.2022).

23. Державний стандарт початкової освіти затверджено постановою Кабінету Міністрів України від 21 лютого 2018 р. № 87. URL:<http://dano.dp.ua/attachments/article/303> (дата звернення: 25.08.2022.)

24. Демченко О. П. Експлікація феномену соціальної обдарованості в контексті психолого-педагогічних досліджень. Людинознавчі студії : збірник наукових праць ДДПУ : Серія «Педагогіка». Дрогобич : Видавничий відділ ДДПУ ім. І. Франка, 2015. С. 134 –145.

25. Демченко О. П. Проблеми використання проектної технології у навчально-виховній роботі з молодшими школярами. *Збірник наукових праць БДПУ. Педагогічні науки*. №2. Бердянськ : БДПУ, 2009. С. 61-70.

26. Демченко О. П. Суб'єктність соціально обдарованої особистості в культурно-освітньому просторі. Актуальні проблеми психології: Збірник наукових праць Інституту психології імені Г. С. Костюка НАПН України. Т. VI: Психологія обдарованості. Випуск 12. Київ-Житомир: Вид-во ЖДУ ім. І. Франка, 2016. С. 78–90.

27. Енциклопедія освіти / за ред. В. Г. Кременя. Київ : Юрінком Інтер, 2008. 1040 с.

28. Зайцева А. В. Творча самореалізація : теоретичні засади.

Мистецтво та освіта. 2007. № 4. С. 24-28.

29. Закон України «Про освіту» від 05 вересня 2017 № 2145-VIII : веб-сайт. URL: <https://zakon.rada.gov.ua> (дата звернення: 18.08.2022).

30. Закон України «Про повну загальну середню освіту» від 13.07. 2020 р. № 463-IX: веб-сайт. URL: <https://zakon.rada.gov.ua> (дата звернення: 01.08.2022).

31. Зверєва І. Д., Коваль Л. Г., Фролов П. Д. Діагностика моральної вихованості школярів. Київ : ІСДО, 1995. 156 с.

32. Казьмірчук Н.С., Жовнич О.В., Стахова І.А. Театр природи як засіб формування soft skills в учнів початкових класів. *Наукові записки Вінницького державного педагогічного університету імені Михайла Коцюбинського. Серія: Педагогіка і психологія*. 2020. 61. С.23-30.

33. Канішевська Л. В. Теоретико-методичні основи виховання соціальної зрілості старшокласників загальноосвітніх шкіл-інтернатів у позаурочній діяльності : дис. ... док. пед. наук : 13.00.07 / Інститут проблем виховання НАПН України. Київ, 2011. 489 с.

34. Кіт Г.Г., Тарасенко Г.С. Українська народна педагогіка. Курс лекцій: Навчальний посібник для студентів вищих навчальних закладів. – Вінниця: ПП “Едельвейс і К”, 2008. – 302 с.

35. Киричук О. В., Коберник О. М. Психолого-педагогічна діагностика розвитку учнів та колективу школи : навч.-метод. посіб. Київ : ІЗМН, 1998. 106 с.

36. Клімкіна Н. Г. Формування соціальної активності підлітків із неповних сімей у навчально-виховному процесі основної школи : автореф. дис. ... канд. пед. наук : 13.00.05 / Нац. пед. ун-т ім. М. П. Драгоманова. Київ, 2009. 21 с.

37. Кобзар Б. С. Позакласна та позашкільна виховна робота. Київ : Знання, 1973. 46 с.

38. Концепція Нової Української Школи. *Концепція розвитку позашкільної освіти* : веб-сайт. URL:

<https://mon.gov.ua/storage/app/media/zagalna%20serednya/nova-ukrainska-shkola-compressed.pdf> (дата звернення: 20.08.2022).

39. Корієв М. Н., Коваленко А. В. Соціальна психологія. Київ, 1995. 304 с.
40. Кремень В. Г. Загальні принципи соціального розвитку дитини в сучасній системі освіти аспекти. *Освіта і наука в Україні – інноваційні аспекти. Стратегія. Реалізація. Результати.* Київ : Грамота, 2005. С. 105-111.
41. Кудикіна Н. В. Ігрова діяльність молодших школярів у позаурочному навчально-виховному процесі : монографія. Київ : КМПУ, 2003. 272 с.
42. Куненко Л. О. «Ефект Моцарта» або звуковий вітамін С». *Дефектологія.* 2002. № 1 С. 9-12.
43. Лазаренко Н. І. Змішане навчання в закладах вищої освіти. *Сучасні інформаційні технології та інноваційні методики навчання у підготовці фахівців: методологія, теорія, досвід, проблеми: збірник наукових праць.* Вінниця: ТОВ «Друк плюс», 2022. Вип.65 С.164-171.
44. Лозова В. І., Троцько Г. В. Теоритичні основи виховання і навчання : навч. пос. Харків, 2002. С. 126-174.
45. Любчак Л.В. Педагогічні умови підготовки майбутніх педагогів до роботи з батьками молодших школярів у контексті ідей «Нової української школи» // *Нова українська школа в умовах викликів сучасності: зб. тез доповідей I Всеукраїнської науково-практичної конференції, 11 квітня 2019 року / за заг. ред. Л.В. Задорожної-Княгницької.* Маріуполь: МДУ, 2019. С. 213-216.
46. Любчак Л. В. Роль учителя-вихователя у реалізації завдань особистісно-орієнтованого навчання і виховання. *Збірник наукових праць Кам'янець-Подільського нац. ун-ту ім. І.Огієнко.* Кам'янець-Подільський, 2009. Вип. 3. С. 8-12
47. Малькова М. О. Формування професійної готовності майбутніх

соціальних педагогів до взаємодії з девіантними підлітками : дис. ... канд. пед. наук : 13.00.01 / ЛНУ ім. Т. Шевченка. Луганськ, 2006. 252 с.

48. Мальцева Т. Організація спілкування молодших школярів у різновіковій групі продовженого дня. *Початкова школа*. 2012. № 3. С. 40

49. Міщик Л. І. Вступ до спеціальності «Соціальна педагогіка» : навчальний посібник / автори-укладачі Л. І. Міщик, О. П. Демченко ; за заг. ред. Л. І. Міщик. К. : Вид. Дім «Слово», 2013. 328 с.

50. Мрихіна О. М. Педагогічні умови соціалізації старшокласників у навчально-виховному процесі сучасної гімназії : веб-сайт. URL:http://irbis-nbuv.gov.ua/cgi-bin/irbis_nbuv/cgiirbis_64.exe?C21COM=2&I21DBN=UJRN&P21DBN=UJR&IMAGE_FILE_DOWNLOAD=1&Image_file_name=PDF/nvd_2010_4_5.pdf (дата звернення: 10.08.2022).

51. Мудрик А. Б. Соціальна компетентність особистості : постановка проблеми і теоретичні аспекти дослідження. *Вісник чернігівського національного педагогічного університету*. 2011. № 2. Вип. 94. С. 26-29.

52. Ніколаєску І. А. Формування соціальної компетентності учнів загальноосвітніх навчальних закладів відповідно до вимог нових державних освітніх стандартів : наук.-мет. посіб. Черкаси, 2014. 76 с. Нова українська школа : poradnik dla vchytelja / za red. Бібік Н. М. Київ : Видавничий дім «Плеяди», 2017. 206 с.

53. Олійник Н. А., Трачук Н. М. Праксеологічні аспекти професійної діяльності педагога. *Академічні студії. (Серія «Педагогіка»)*, 2021. Вип. 3, Ч. 1. С. 75-84.

54. Орбан–Лембрик Л. Є. Соціальна психологія : навч. пос. Київ: Академвидав, 2005. 448 с.

55. Оржеховська В. М. Формування соціальної відповідальності учнів у сучасній школі. *Педагогіка і психологія*. 1996. № 4. С. 25–31.

56. Песталоцци Й. Г. Лингард и Гертруда. *Педагогическое наследие*. Москва : Педагогика, 1987. С. 327-356.

57. Петрочко Ж. В. Різноміривнева участь у житті суспільства й прийнятті рішень як прояв суб'єктності дитини. *Теоретико-методичні проблеми виховання дітей та учнівської молоді* : зб. наук. пр. Кам'янець-Подільський : ПП Зволейко Д. Г., 2012. № 16, кн. 3. 384 с.

58. Петрушенко В. Л. Онтологія соціального. Поняття та зміст соціальних якостей : навч. посіб. Вид. 4-те, стереотипн. Львів : «Новий світ»-2000». 2006. С. 451-456.

59. Платон. Апологія Сократа. Критон, Ион, Протагор / пер. с древ. негр. С. И. Соболевского. Москва : Мысль, 1999. 862 с.

60. Поліщук С. П. Психологічні умови розвитку соціальної зрілості учнів вищого професійного училища : автореф. дис. ... канд. психол. наук : 19.00.07 / Інститут педагогічної освіти і освіти дорослих АПН України. Київ, 2007. 267 с.

61. Поніманська Т. І. Основи дошкільної педагогіки : навч. посіб. Київ, 1998. 448 с.

62. Про затвердження Державного стандарту початкової загальної освіти : постанова Кабінету міністрів України від 21 лютого 2018 р. № 87. *Офіційний вісник України*. 2011. № 33. 1378 с.

63. Про національну доктрину розвитку освіти : Указ президента України від 17 квітня 2002 р. № 347. *Офіційний вісник України*. 2002. 3 травня.

64. Проект «Початкова школа: освіта для життя». *Початкова школа : освіта для життя* : веб-сайт. URL: <http://old.mon.gov.ua/files/normative/2017-09-19/7991/nmo-1180.pdf> (дата звертання: 27.09.2022).

65. Пустовіт Г. П. Позашкільна освіта : сутність, мета, перспективи. *Рідна школа*. 2003. № 2. С. 14-18.

66. Радул В. В. Соціалізація й розвиток особистості. *Шлях освіти*. 2006. № 2. С. 7-13.

67. Руссо Ж.-Ж. Еміль, или о воспитании. *Педагогическое наследие*. Москва : Педагогика, 1987. С. 199-298.

68. Савченко М. В. До проблеми формування основ життєвої компетентності у дітей старшого дошкільного віку : зб. наук. пр. УДПУ ім. Павла Тичини / за ред. М. Т. Мартинюка. Умань, 2007. Ч. 2. С. 185-191.
69. Савчин М. В. Динаміка мотивації відповідальної поведінки особистості. *Педагогіка і психологія*. 1996. Т.4. С. 39-49.
70. Сейко Н. А. Соціальна педагогіка : курс лекцій. Житомир : ЖДПУ, 2002. 260 с.
71. Слесик К. М. Формування умінь спілкування молодших школярів у позакласній навчально-виховній роботі : дис. ... канд. пед. наук :13.00.09 / ХДПУ. Харків, 2002. 256 с.
72. Смагіна Т. М. Поняття та структура соціальної компетентності учнів як наукова проблема. *Вісник Житомирського державного університету: педагогічні науки*. 2010. № 50. С. 138-142.
73. Соціальна педагогіка : словник-довідник / за ред. Т. Ф. Алексеєнко. Вінниця : Планер, 2009. 542 с.
74. Степаненко Л. М. Деякі аспекти формування соціальної активності школярів. *Соціальна педагогіка і адаптивність особистості*. 1994. 584 с. С. 423-426.
75. Сухомлинський В. О. Методика виховання колективу. *Вибрані твори в п'яти томах*. Київ : Рад. школа, 1976-1977. Т. 1. 403 с.
76. Тарасюк С. О. Формування соціально-комунікативної активності дітей з затримкою психічного розвитку в процесі корекційного навчання час : дис канд. псих. наук : 19.00.08. Київ, 1999. 172 с.
77. Тверезовська Н. Т., Філіппова Л. М. Сутність та зміст поняття «педагогічні умови». *Нова пед. думка*. 2009. № 3. С. 90-92.
78. Тельна О. А. Формування соціальної активності незрячих учнів молодшого шкільного віку засобами рольової гри : дис. ... канд. пед. наук : 13.00.03 / Інститут спеціальної педагогіки національної академії педагогічних наук України. Київ, 2011. 208 с.
79. Тернопільська В. І. Система виховання соціально-комунікативної

культури учнів загальноосвітньої школи у позаурочній діяльності : дис. ...
док. пед. наук : 13.00.07 / Інститут проблем виховання НАПН України. Київ,
2009. 573 с.

80. Тернопільська В. І., Литвиненко О. Г., Пономарьова О. Ю. Толерантність як детермінанта формування соціальної активності особистості. *Topical issues of social pedagogy : collective monograph*. Barbados, 2017. С. 135-153.

81. Ткачук М. М. Роль виховного середовища у національному вихованні особистості. *Збірник наукових праць*. Умань : УДПУ ім. Павла Тичини, 2007. № 22. С. 180-186.

82. Харченко Л. П. Формування у старшокласників морально-етичних основ культури спілкування у позакласній роботі. Харків, 1992. 20 с.

83. Чернов Ю. В. Братські школи України XVI – XVII століття як унікальне явище народної творчості в системній організації педагогічного процесу. *Шляхи освіти*. 2001. № 1. С. 40-44.

84. Шацький С. Т. Зміст та метода педагогічної роботи. *Хрестоматія сучасних педагогічних течій*. Харків : Держ-видав України, 1926. С. 84-91.

85. ШІСТЬ ЦЕГЛИНОК в освітньому просторі школи : методичний посібник : веб-сайт. URL: <https://mon.gov.ua/storage/app/media/nova-ukrainska-shkola/LEGO/tseglinok-kviten-2018-web.pdf> (дата звернення: 22.08.2022).

86. Ягупов В. В. Педагогіка : навч. посібник. Київ: Либідь, 2002. 560 с.

87. Bakhmat Nataliia, Kolosova Olena, Demchenko Olena , Ivashchenko Irina, Viktoria Strelchuk. APPLICATION OF INTERNATIONAL SCIENTOMETRIC DATABASES IN THE PROCESS OF TRAINING COMPETITIVE RESEARCH AND TEACHING STAFF: OPPORTUNITIES OF WEB OF SCIENCE (WOS), SCOPUS, GOOGLE SCHOLAR. *Journal of Theoretical and Applied Information Technology*. 15th July 2022. Vol.100. No 13. P.4914-4924. URL: <http://www.jatit.org/volumes/Vol100No13/21Vol100No13.pdf>.

88. Demchenko O., Stakhova I. EUROPEAN EXPERIENCE IN ORGANIZING THEATRICAL ACTIVITIES IN PRIMARY SCHOOL TEACHERS TRAINING (BASED ON THE RESULTS OF THE JEAN MONNET MODULE PROJECT 620252-EPP-1-2020-1-UAEPJMO-MODULE). 2022. Vol 51 No 2. Scientific Journal of Polonia University. P. 31-39. URL: <http://pnap.ap.edu.pl/index.php/pnap/issue/view/58>.

89. Natalia Dmitrenko, Oksana Voloshyna, Iuliia Budas, Maryna Davydiuk, Nataliia Oliinyk Formation of Teenagers' Value Orientations through Creolized Texts. *Postmodern Openings*, 2022, Volume 13, Issue 1, pages: xx-xx | <https://doi.org/10.18662/po/13.1/>

90. Oseredchuk Olga, Drachuk Oleksandra, Demchenko Olena, Voitsekhivska Natalia, Sabadosh Yuliia, Sorochan Maryna. Application of Information Technologies is a Necessary Condition for Qualitative Monitoring of Higher Education and Modernization of Educational Process. *ICSNS International Journal of Computer Science and Network Security*, VOL.22 No.3, March 2022 501-509. <https://doi.org/10.22937/IJCSNS.2022.22.3.64>

91. Roliak A., Dutka H., Mylytsya K., Matiienko O., Oliinyk N. Problem-based learning in pedagogic tertiary education: European context through Denmark environment. *Independent Journal of Management & Production (IJM&P)*. 2021. v. 12, n. 3, (Special Edition ISE, S&P -May 2021). s.071-084. <http://dx.doi.org/10.14807/ijmp.v12i3.1521>